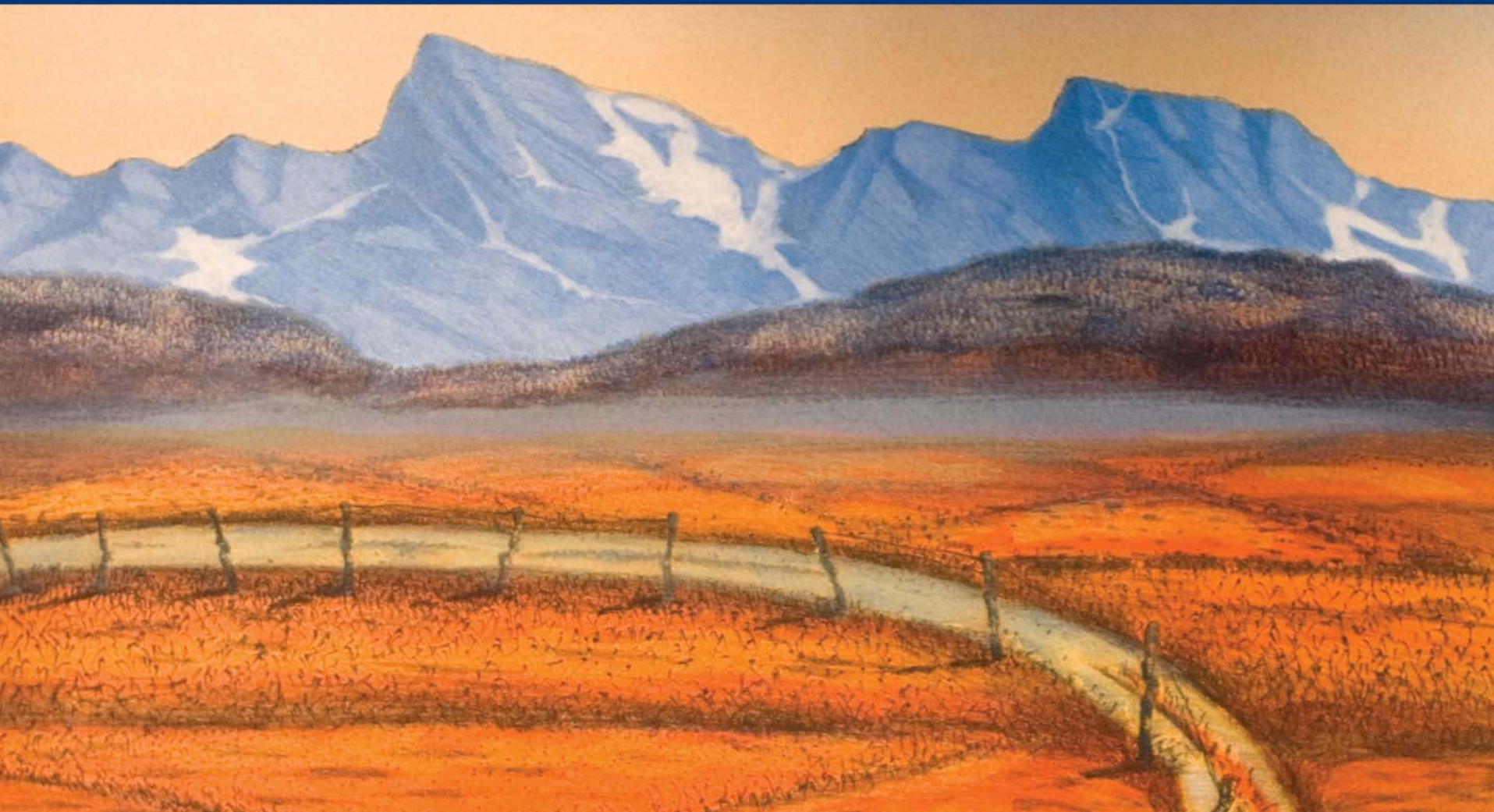

Konjunkturbarometer for Nord-Norge

Våren 2008

Innhold

- Tilbake til normalen
- Fremskrivning til 2018
- Nordnorske satsinger
- Stramt arbeidsmarked
- Hva kan vi påvirke?

Tilbake til normalen

- Fallende vekstrater ute – Europa og USA kommer ned på 1% vekst i 2008-09
- Kredittkrisen internasjonalt kan skape større tilbakeslag
- Veksten i Norge flater ut på et normalnivå på 2–3%
- Knapphet på arbeidskraft og høye lønninger kan svekke veksten
- Renten er tilbake på et normalnivå

På kort sikt: Risiko på nedsiden!

- Kredittboblen sprekker
- USA er trolig i resesjon
- Veksten dempes i Europa
- .. og noe også i Emerging Markets, Kina inkl
- Økte energi- og matpriser, høy samlet inflasjon
- **Norsk økonomi også over veksttoppen, til slutt**

Subprime: En ganske utrolig historie

- Subprime: Lånesøkere uten kredittverdighet fikk lån likevel
- Lån over 100% uten EK-krav
- Høye lån mot lav inntekt
- Avdragsfrihet
- Lokkerente
- 40% av nye lån de siste år til subprime

Pakket sammen, delt opp, solgt over hele verden som obligasjoner – så godt at ingen forsto hva de solgte eller kjøpte

USA Subprime % av boliglån, beholdning

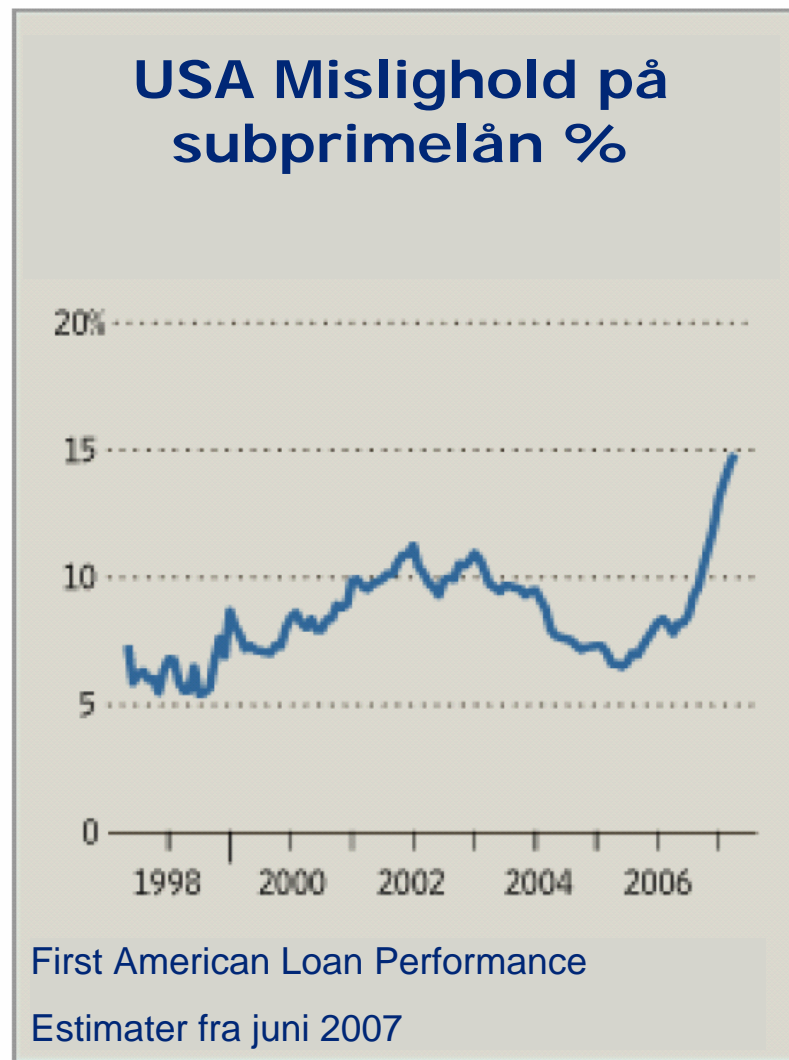
Subprime: En ganske utrolig historie

Låntakerne fikk trøbbel

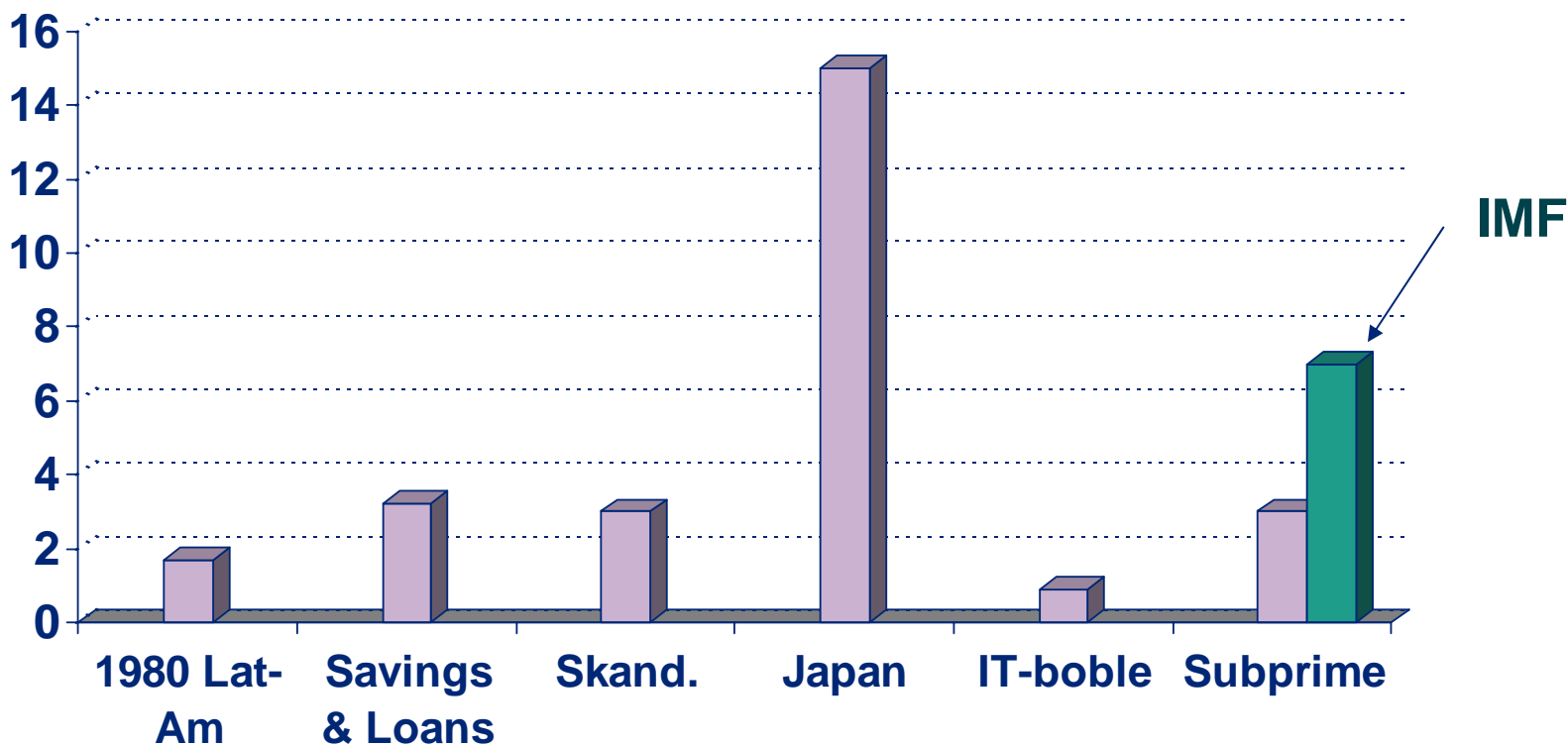
- Uten økt ledighet, høy rente
- og før rentejustering "28"
– men nå kommer den!

Långiverne taper 40 cent på dollaren ved tvangssalg

- Før boligprisene begynte å falle
- Over 250 banker konk, store tap meldt og mer vil komme
- **Opptil 80% tap på obligasjonene**

Kredittkriser: Tap i % av BNP

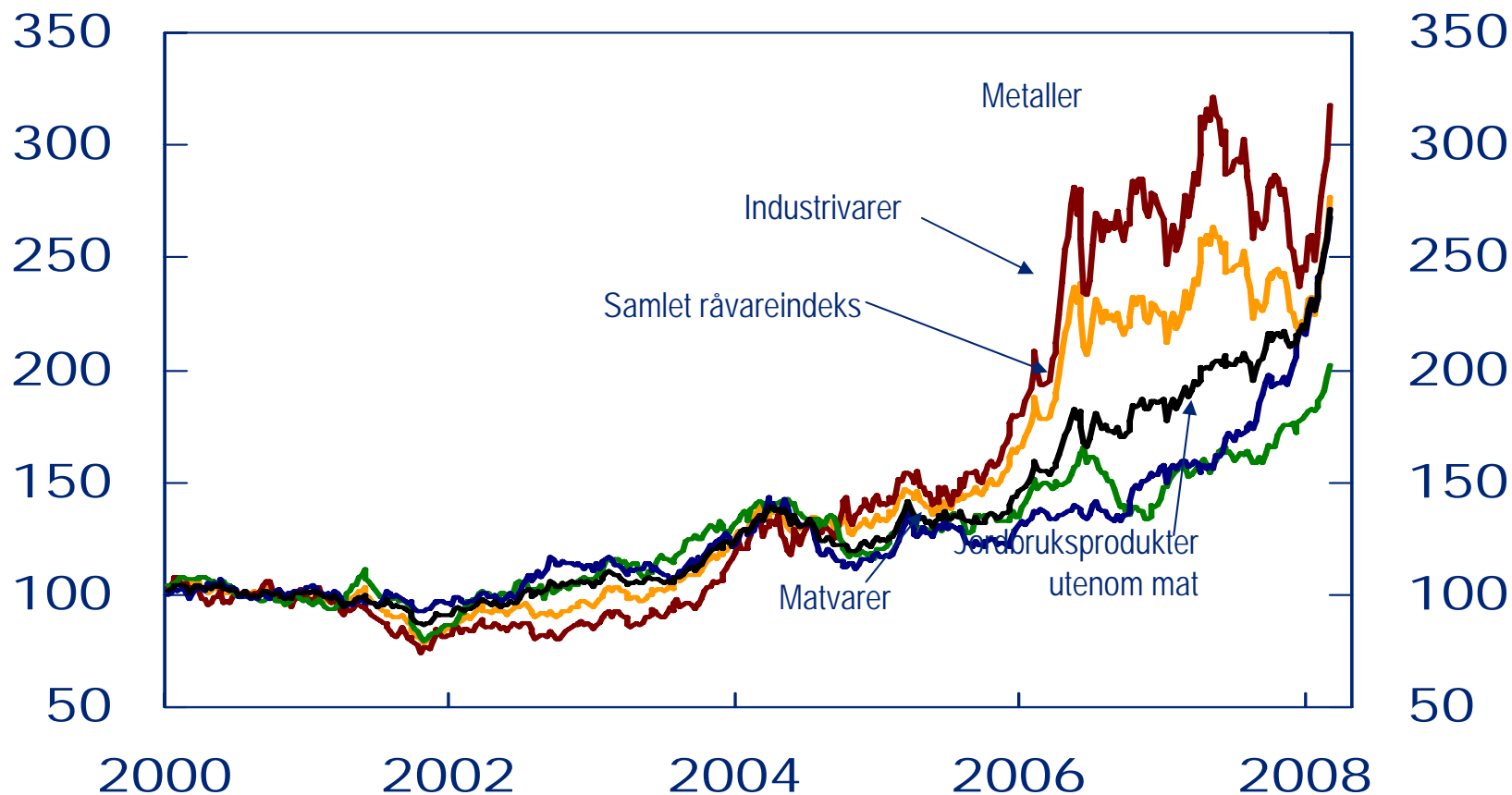
Det har skjedd før og det vil skje igjen

Alle forsøk på å trylle bort gjeld har så langt vært mislykket

Uten store grep fra myndigheter og penger fra Asia/M-Ø....

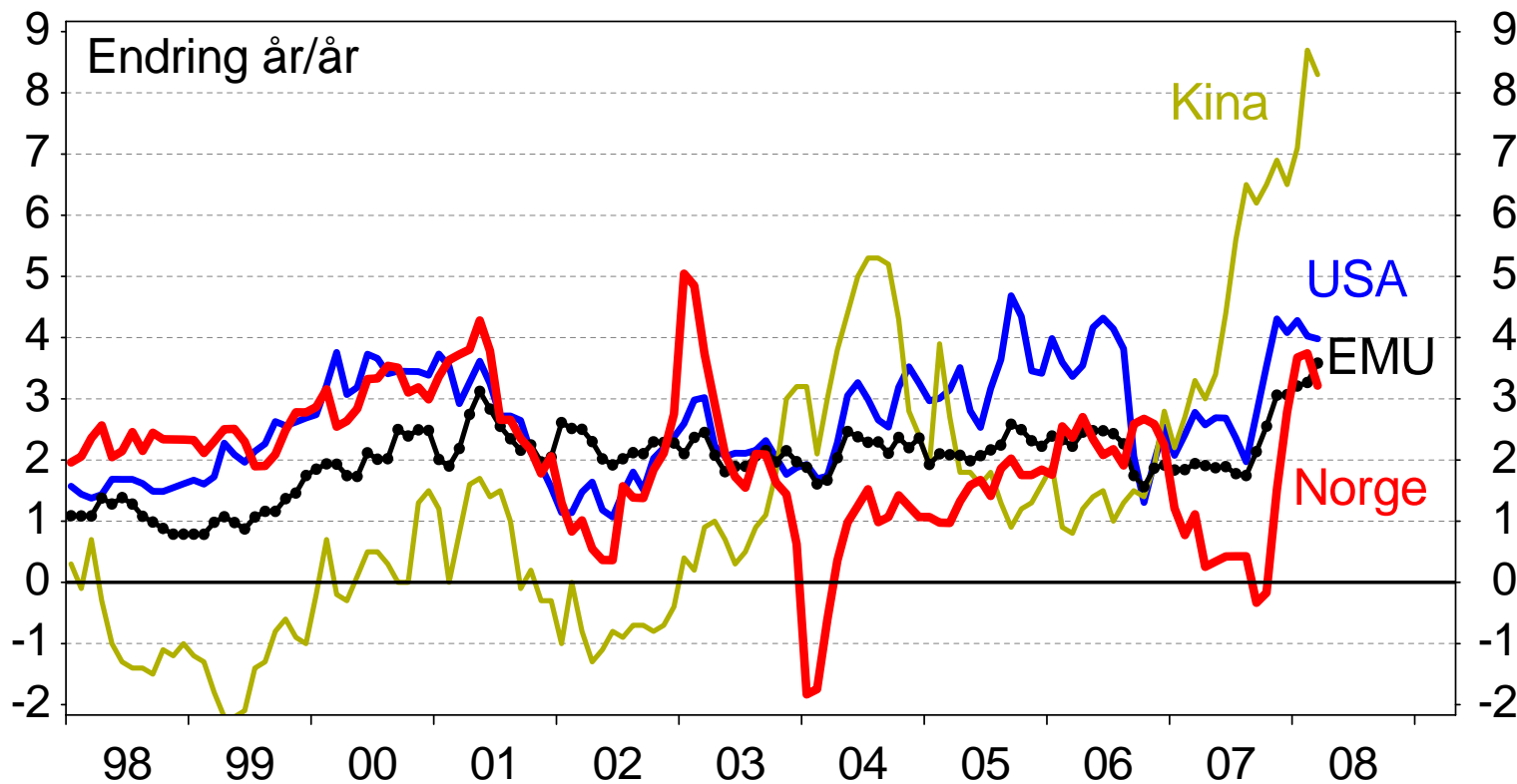
Høye råvarepriser - står de for fall?

- Internasjonale råvarepriser i dollar. Indeks 2000 = 100

For høy prisvekst, overallt

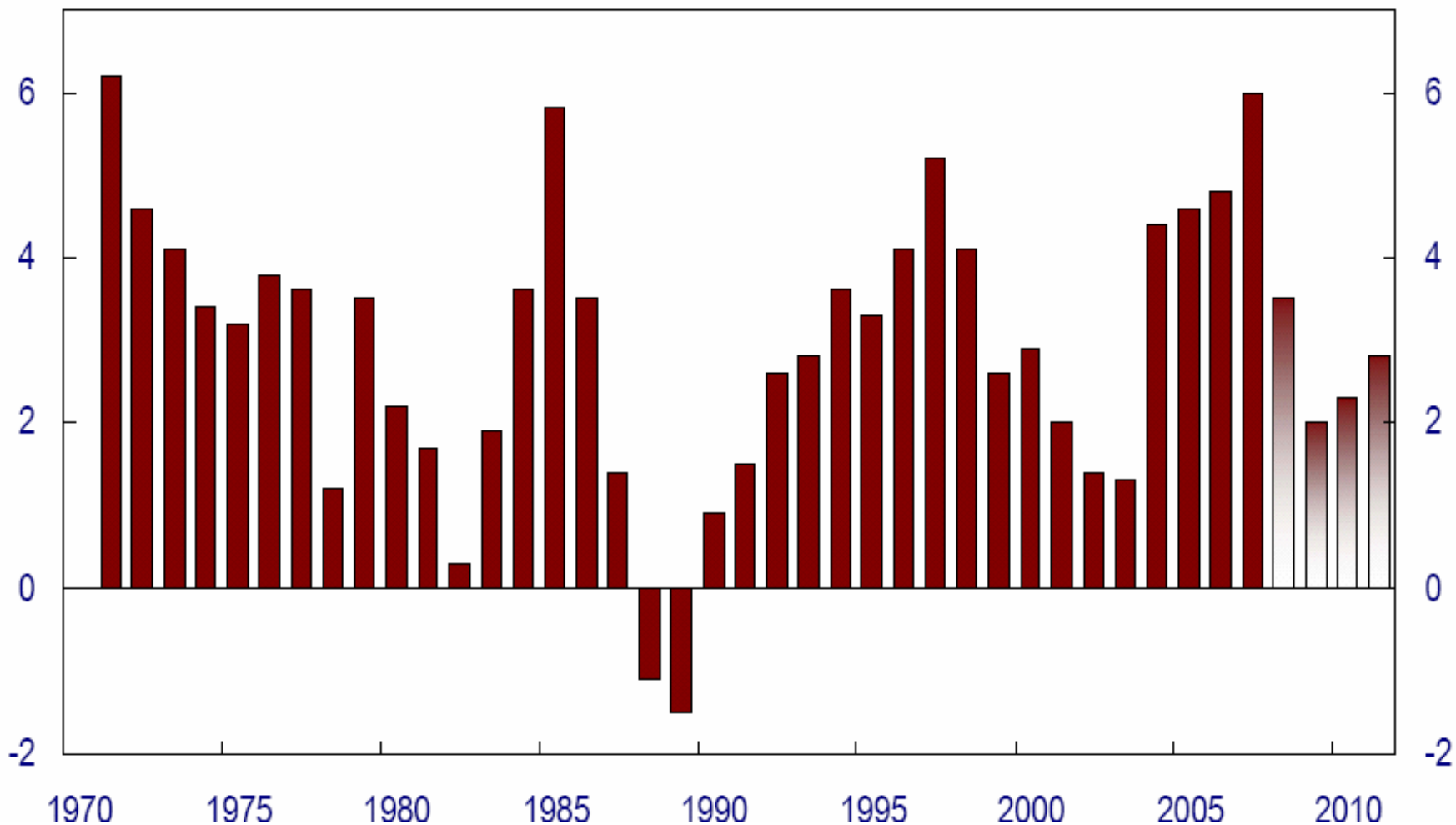
Konsumprisene

Source: EcoWin, First Securities

BNP Fastlands-Norge

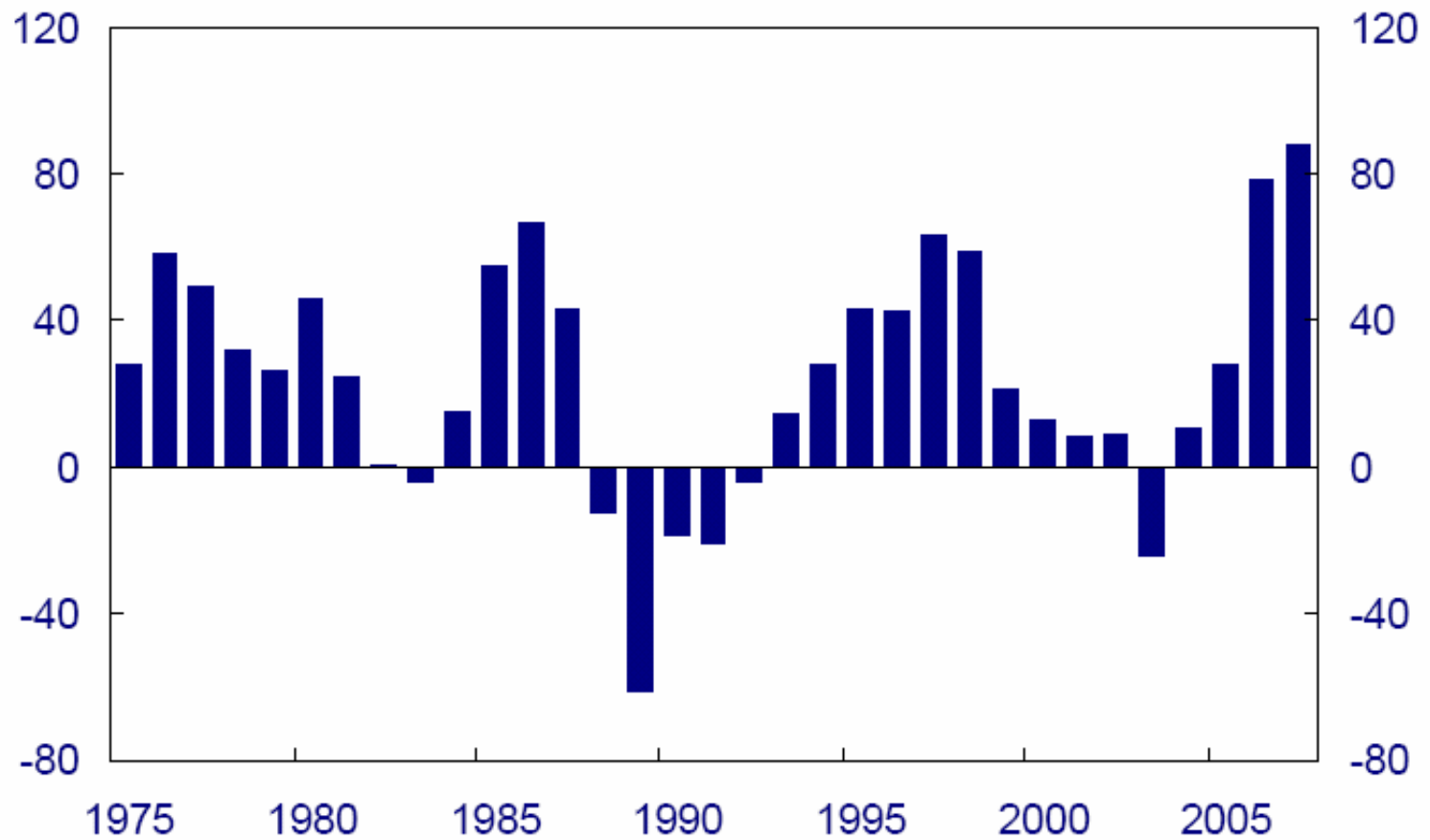
Årlig volumvekst. Prosent. 1971 – 2011¹⁾

¹ Anslag for 2008-2011

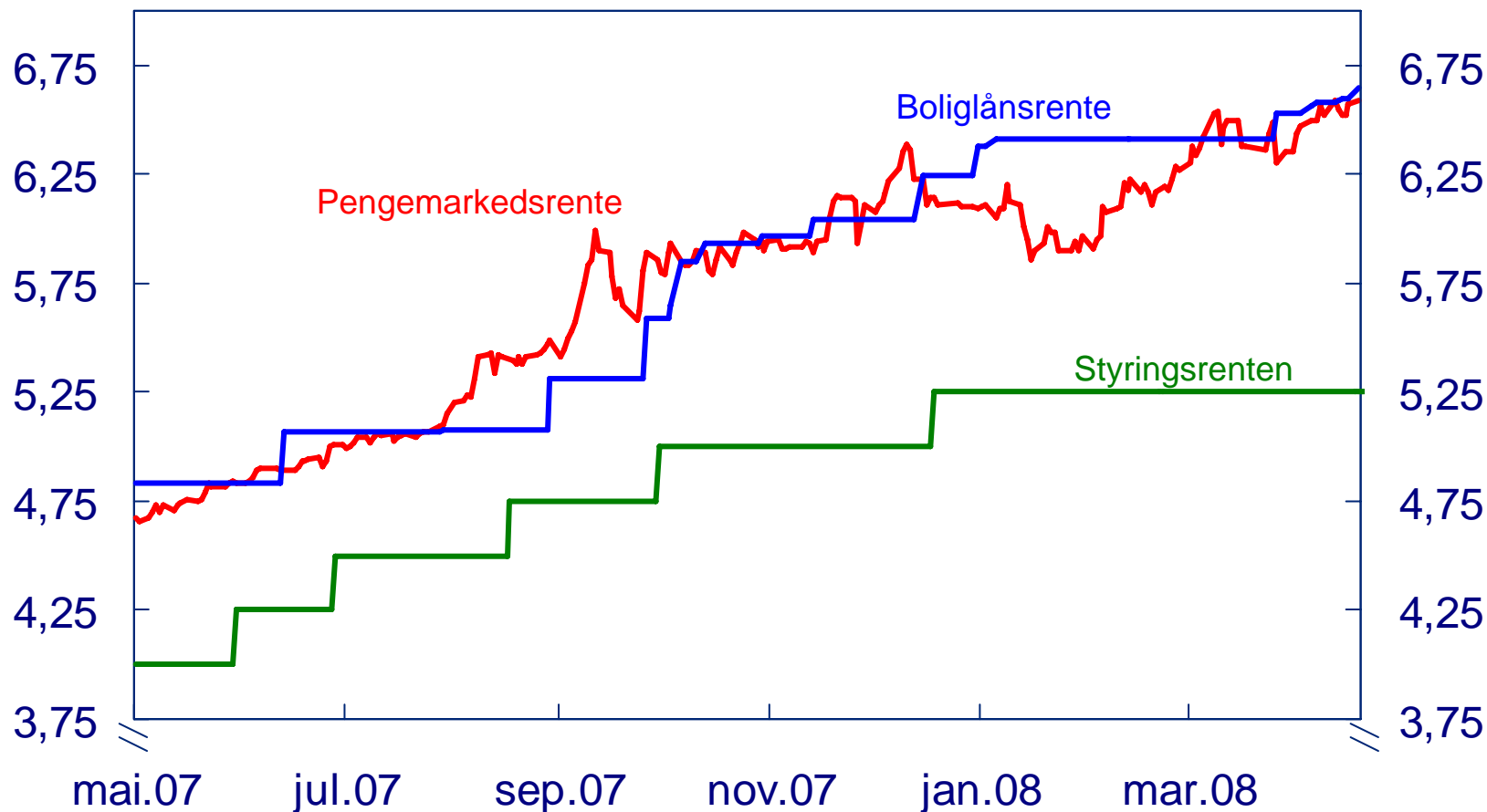
Syssettingen

Antall personer i tusen

Styringsrenten, pengemarkedsrente¹⁾ og bankenes utlånsrenter på nye lån²⁾

Prosent. 3. mai 2007 – 22. april 2008

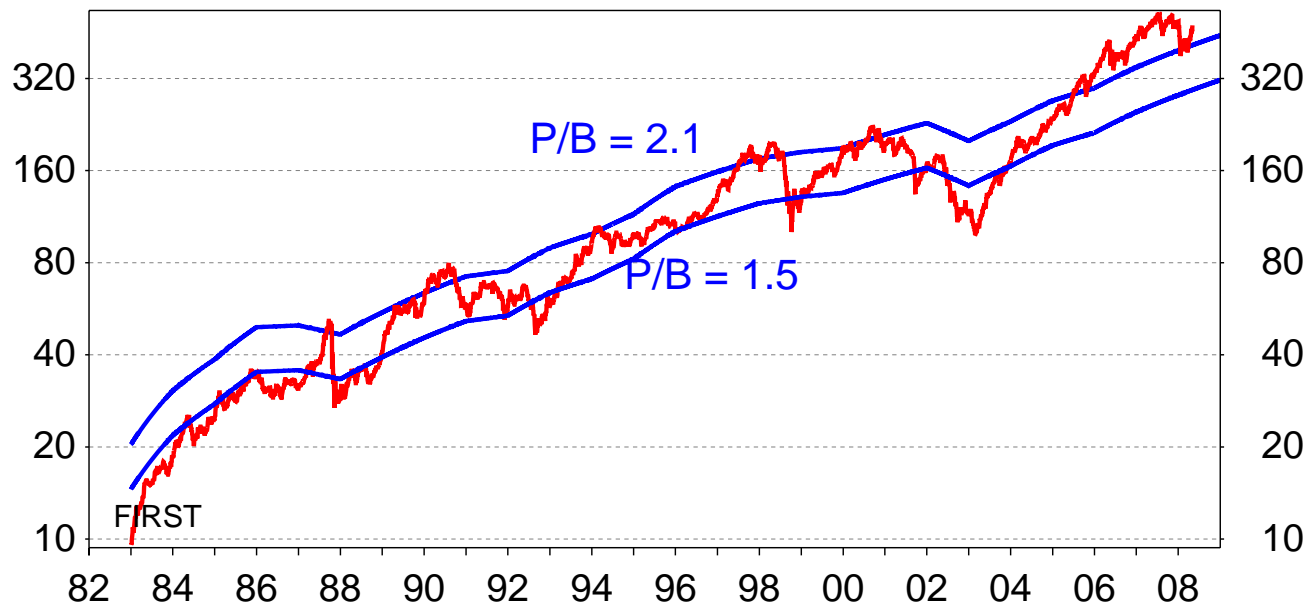

¹⁾ Tremåneders NIBOR (effektiv)

²⁾ Renter på nye boliglån på 1 million kroner innenfor 60% av kjøpesum med flytende rente. Tall for de 20 største bankene, vektet etter markedsandeler

En fryktelig nedtur, eller stor opptur?

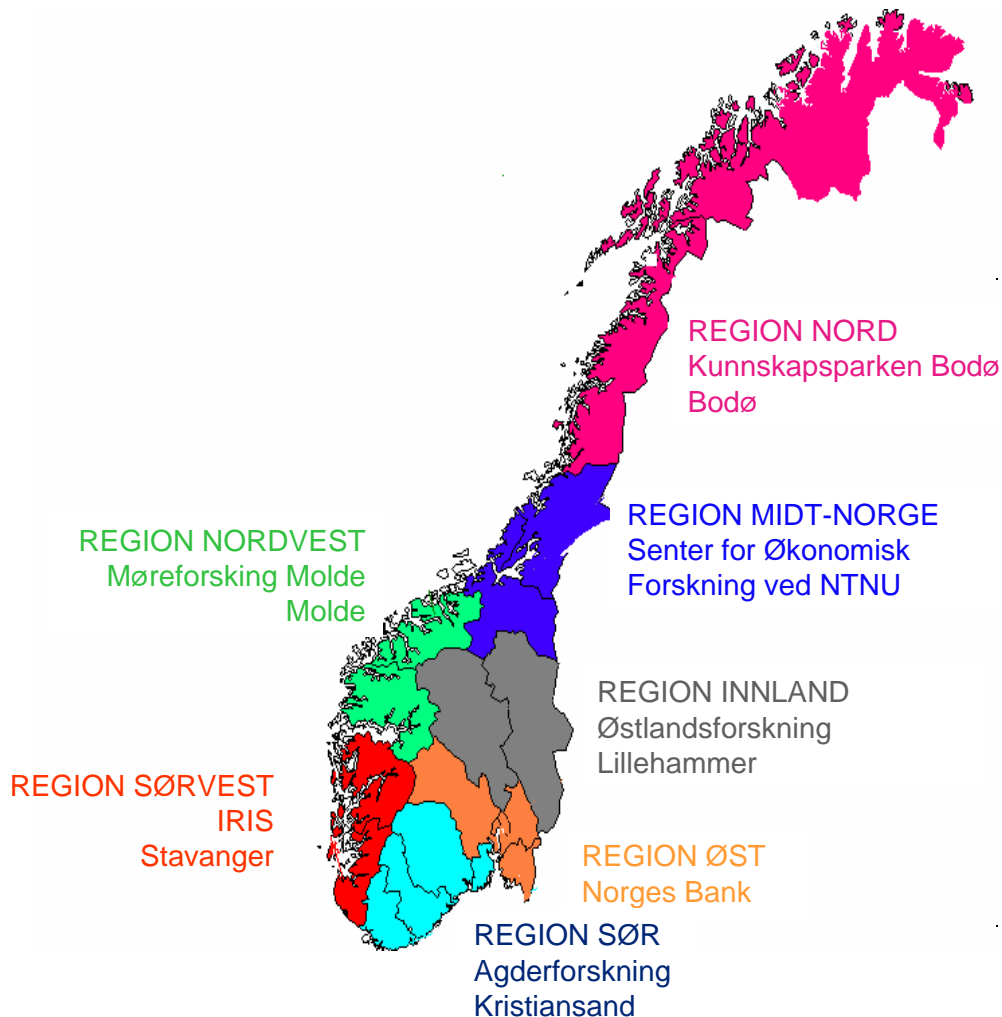
Oslo Børs – Pris/Bok kanalen

Source: EcoWin, First Securities

- Pris/bok: God for langsiktig prising av aksjemarkedet
- Aksjekursene stiger fordi selskapene bygger kapital!

Norges Banks regionale nettverk

REGION NORD

- God vekst i etterspørsel og aktivitet – venter fortsatt god vekst neste 6 måneder
- Fortsatt vanskelig å skaffe kvalifisert arbeidskraft i de fleste næringer
- Bedriftene venter fortsatt vekst i sysselsettingen
- Prisveksten har tiltatt noe

Framskrivning til 2018

Muligheter og utfordringer

Nordnorske ressurser er blitt mer verdifulle

- Marine ressurser nyter godt av stigende matvarepriser
- Mineralforekomster er blitt økonomisk mer interessante
- Petroleum; høye oljepriser, gass er mindre følsom for konjunkturer
- Større muligheter for utbygging av fornybar energi
- Naturopplevelser er etterspurt av betalingsdyktige segment i reiselivet
- Miljø er satsingsområde i internasjonal forskning og utvikling

Nordnorsk eksport – stort potensial

- Eksportbedriftene finnes i industri, oppdrett og energi
- Nordnorsk eksport er konsentrert om det industrielle markedet i EU (80%) samt noe mot Russland og USA
- Deler av reiselivet er internasjonalt konkurranseutsatt
- Sysselsatte i nordnorske eksportnæringer (2006):

	Sysselsatte Nord-Norge	Andel Nord-Norge	Andel Norge
Industri	11.362	5,1%	8,8%
Reiseliv	7.200	3,2%	3,2%
Totalt	18.562	8,3%	12%

► **Nord-Norge har ressursgrunnlag for større eksportindustri og potensial for økt eksport til nye markeder**

Men rentedilemmaet utgjør en trussel

- Økt lønnspress gir økt inflasjon → heving av rentenivået i Norge
- Fare for resesjon i store industriland → reduksjon av internasjonalt rentenivå
- ..... som vil føre til sterkere kronekurs
- Økt lønnsnivå og sterkere kronekurs gir tøffere tider for norsk eksportindustri

Nordnorske satsinger

Marin sektor – det blå Nokia?

Reiseliv – opplevelsesregionen

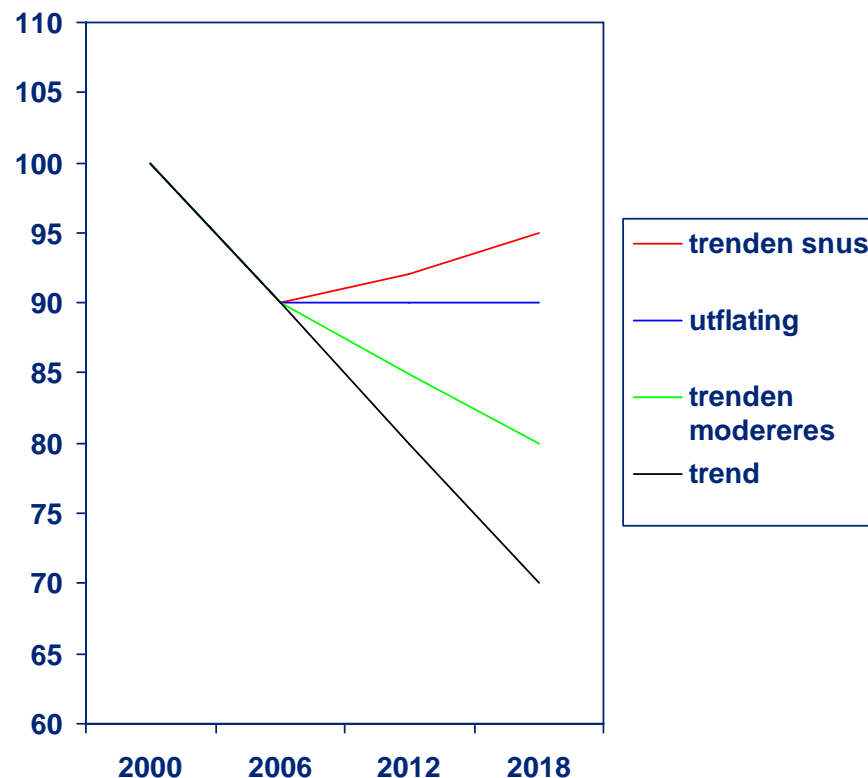
Petroleum – liten men viktig næring

Nordnorske satsinger - modellberegninger

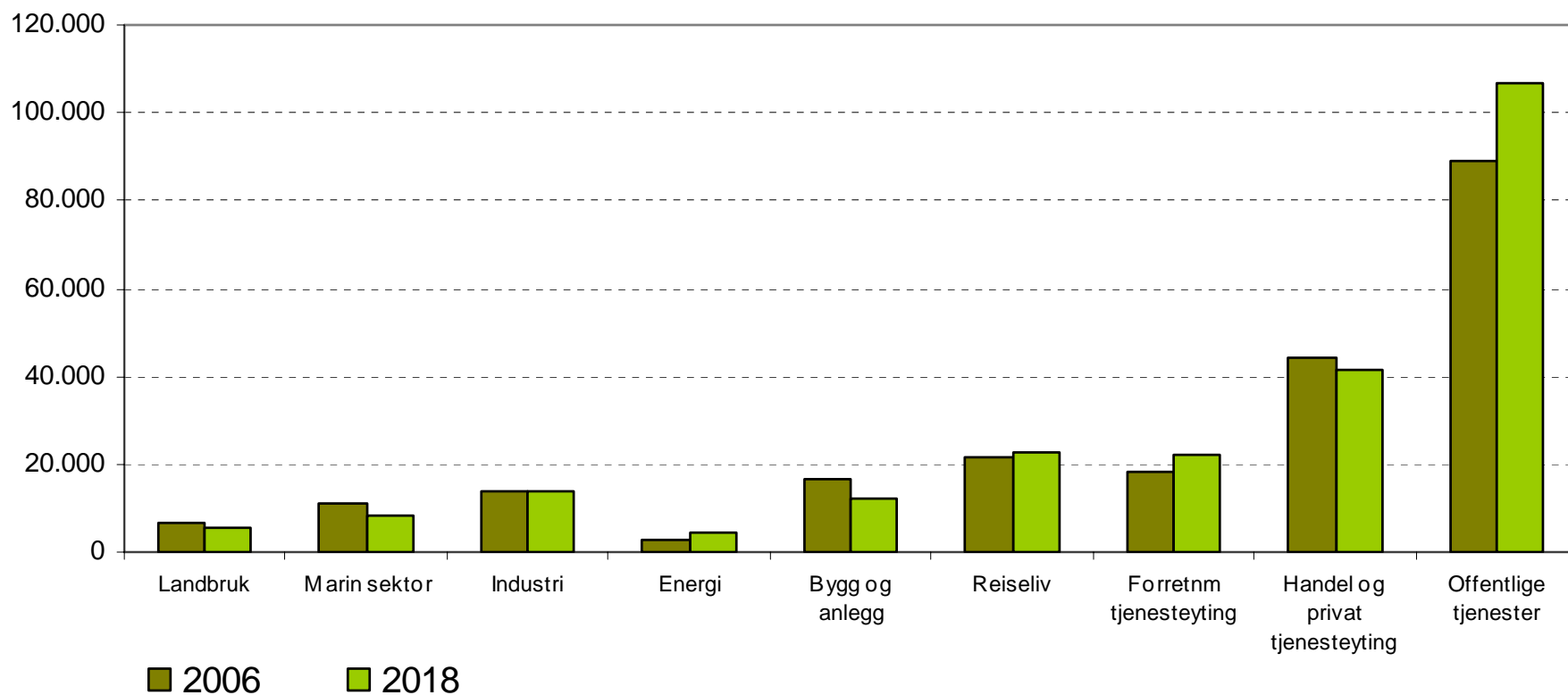
Hva skjer når vi realiserer potensialet for verdiskapning?

For å identifisere sysselsettingsbehovet for Nord-Norge fram mot 2018 brukes den regionaløkonomiske modellen PANDA.

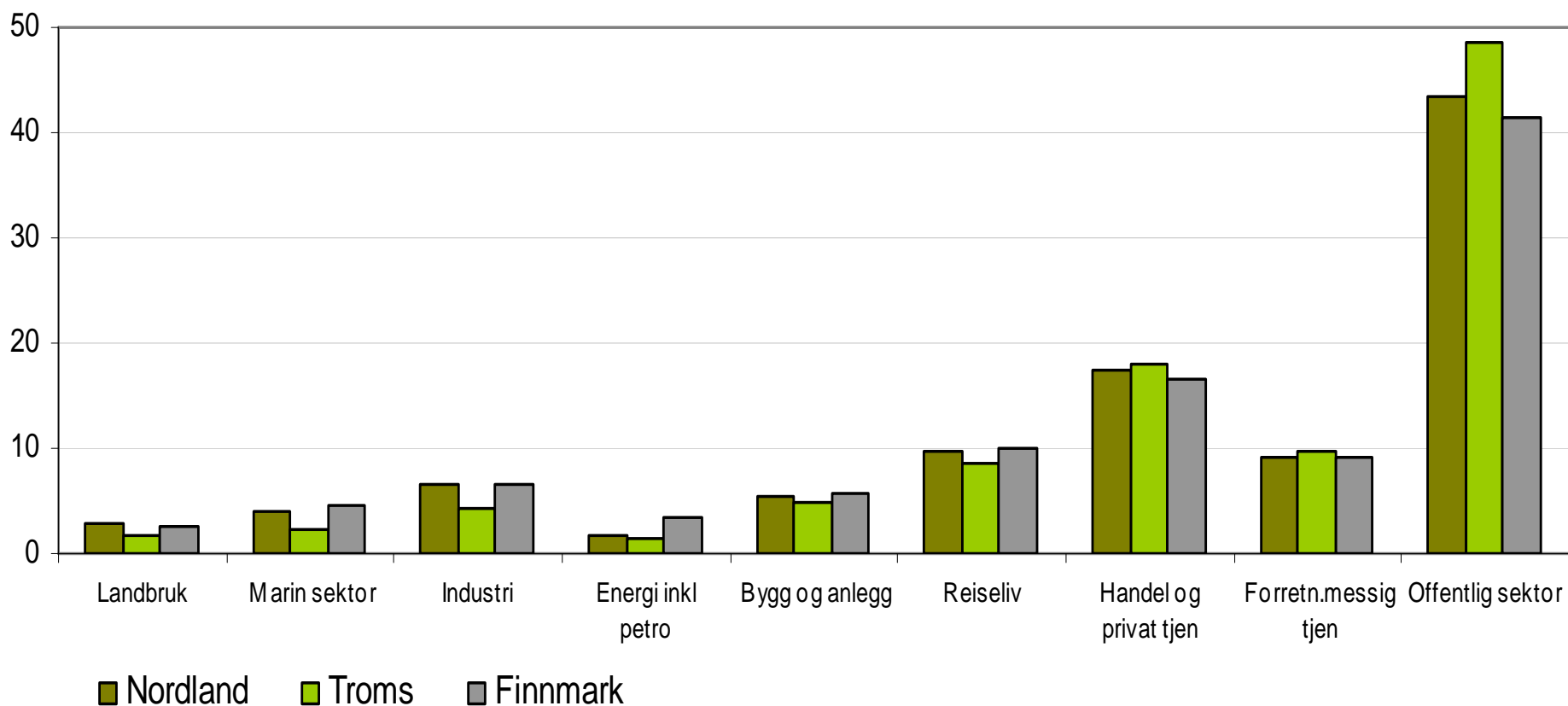
- Framskrivningene er basert på:
  - Historisk trend
  - Nye planlagte og igangsatte næringsaktiviteter
- Data om nye aktiviteter er basert på informasjon fra de tre nordnorske fylkene
- Endringer i trenden forsterkes av nye aktiviteter
- Fremskrivningen viser behovet for arbeidskraft

Framskrivning av sysselsettingen i Nord-Norge til 2018 - Aktivitetsalternativet

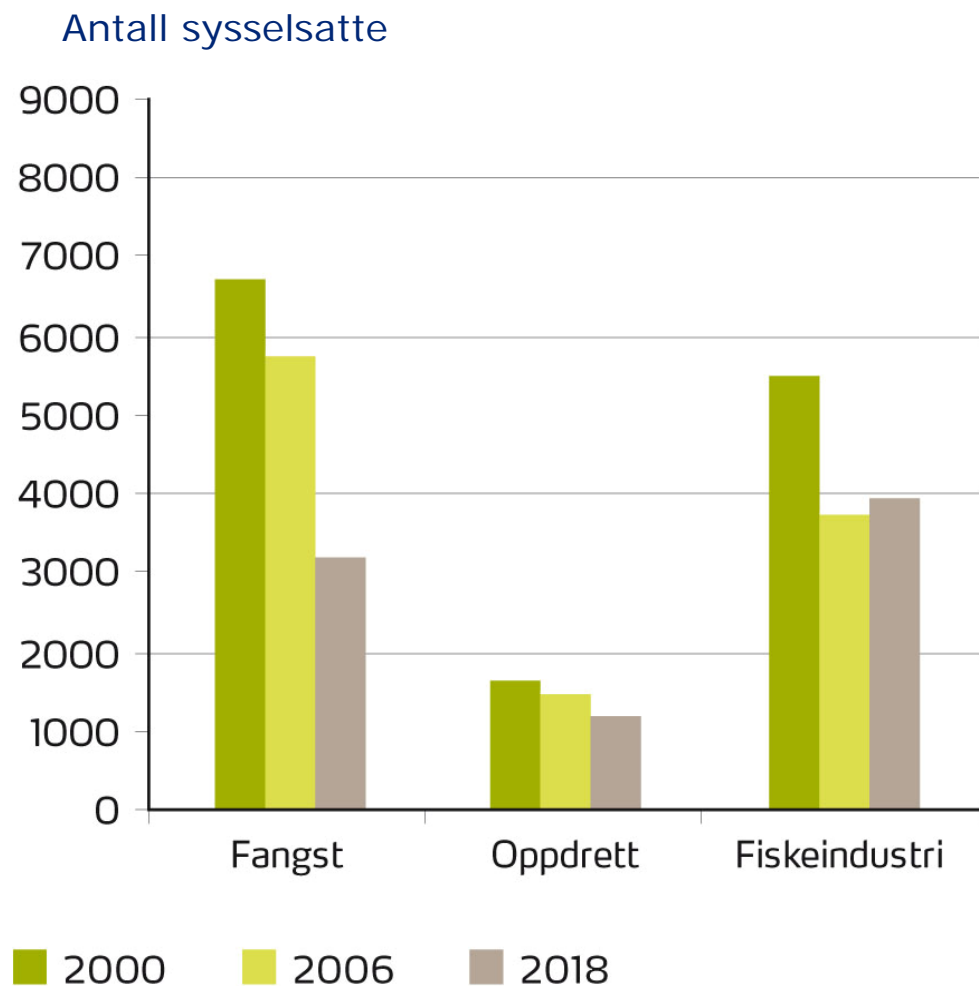
Næringsstrukturen i 2018 – de nordnorske fylkene vil utvikle seg forskjellig

Marin sektor – omstilling og effektivisering

- Sysselsettingen er redusert fra 13.500 i 2000 til 11.000 i 2006
- Fangst, fiskeindustri og oppdrett blir mindre og mer effektive næringer, særlig fangstleddet
- Omstillingene vil gi behov for kun 8.500 sysselsatte i fiskerisektoren i 2018

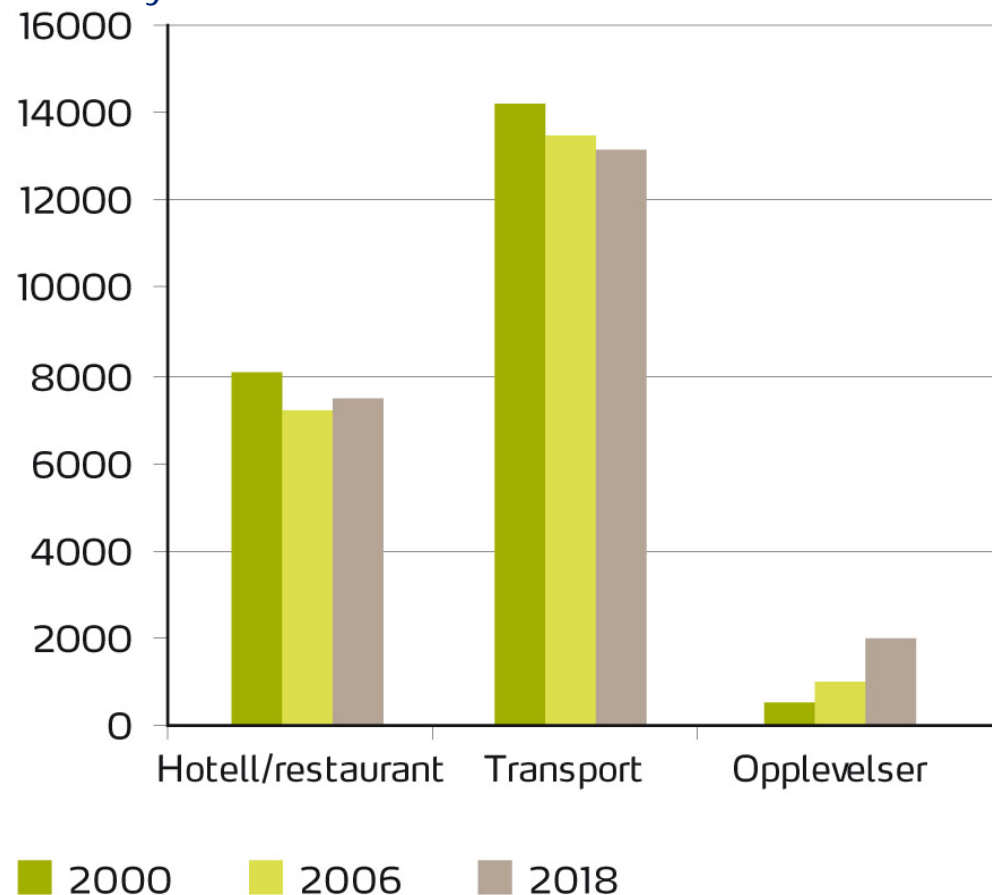
➤ Mens verdiskapningen i sektoren vil opprettholdes

Reiseliv – flere sysselsatte i opplevelser

- Sysselsettingen har falt fra 22.500 i 2000 til 21.600 i 2006
- Aktivitetsalternativet vil gi ny økning i sysselsettingen til 22.600 i 2018...
- Nye prosjekter gir størst vekst i opplevelsesturisme

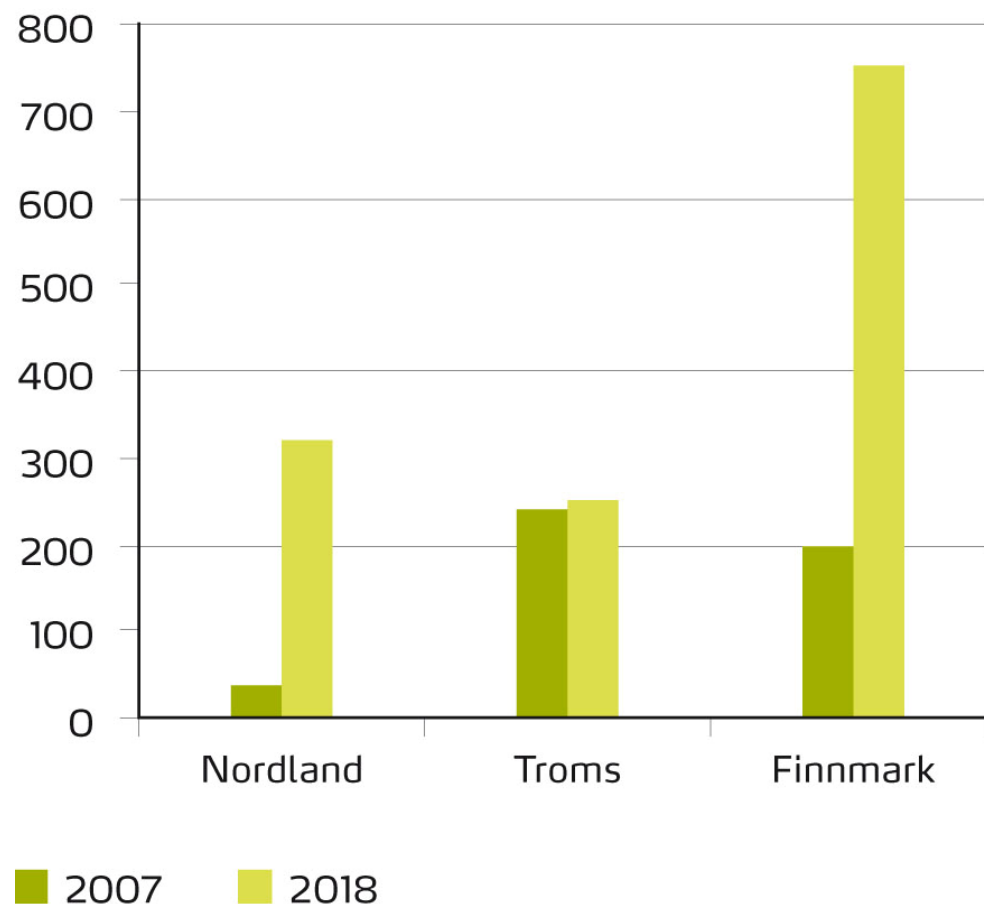
Antall sysselsatte

Petroleum – liten men attraktiv sektor

- Hammerfest LNG-anlegg, Skarv og Goliat bidrar til varige arbeidsplasser
  - Forventer 1300 -1400 nye arbeidsplasser de neste 10 år, direkte og indirekte
  - Petroleum tilbyr attraktive jobber og gir større mangfold i arbeidsmarkedet
- Nordnorske leverandørindustri vil bli mer konkurransedyktig, bli a kontrakter på russisk side

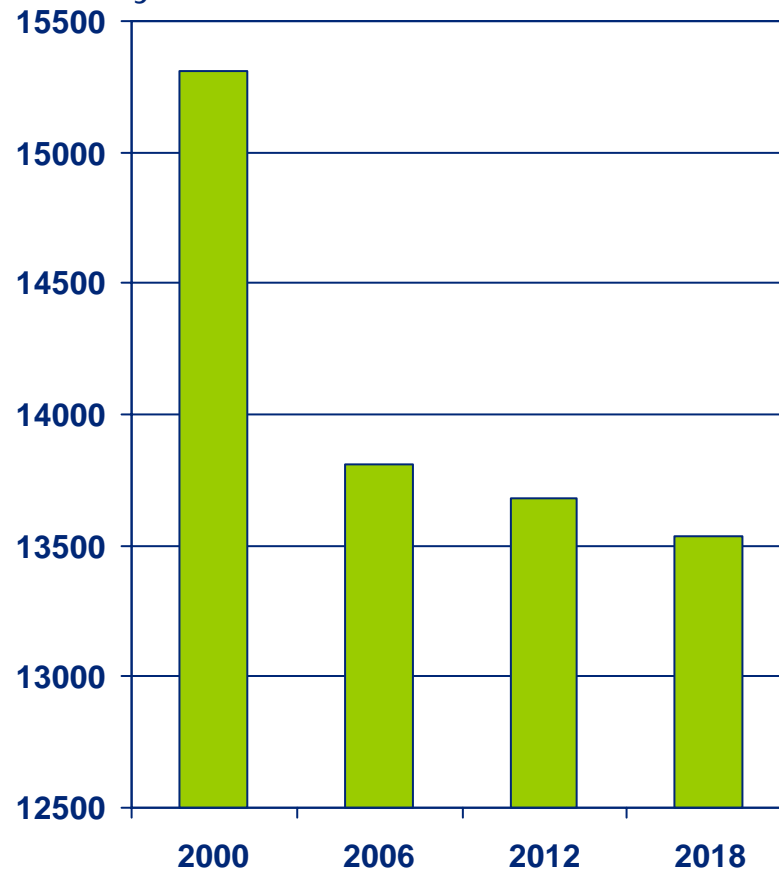
Antall sysselsatte

Industri – nye prosjekter får betydning

- Den sterke reduksjon i industrisysselsettingen siden 2000 vil flate ut
  - Nye større prosjekter er under etablering
  - Det ventes økt aktivitet i verfts- og verkstedsindustrien
  - Planlagte større prosjekter i reiseliv og marin sektor vil gi økt aktivitet i industrien
- Omstillingene vil bidra til en mer konkurransedyktig industri

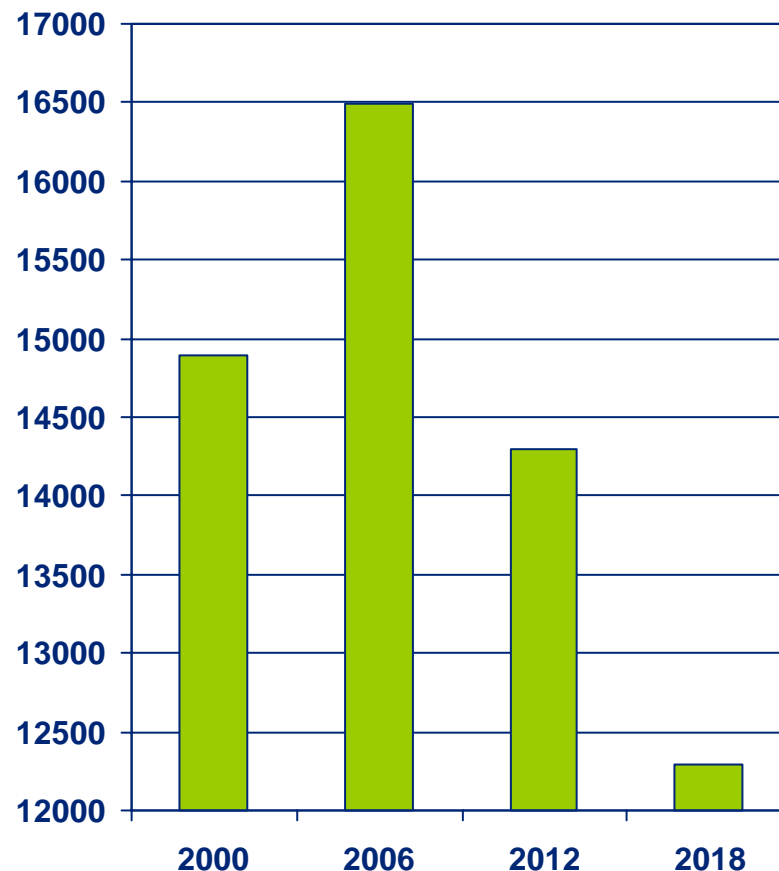
Antall sysselsatte

Bygg og anlegg – tilbake til normalen

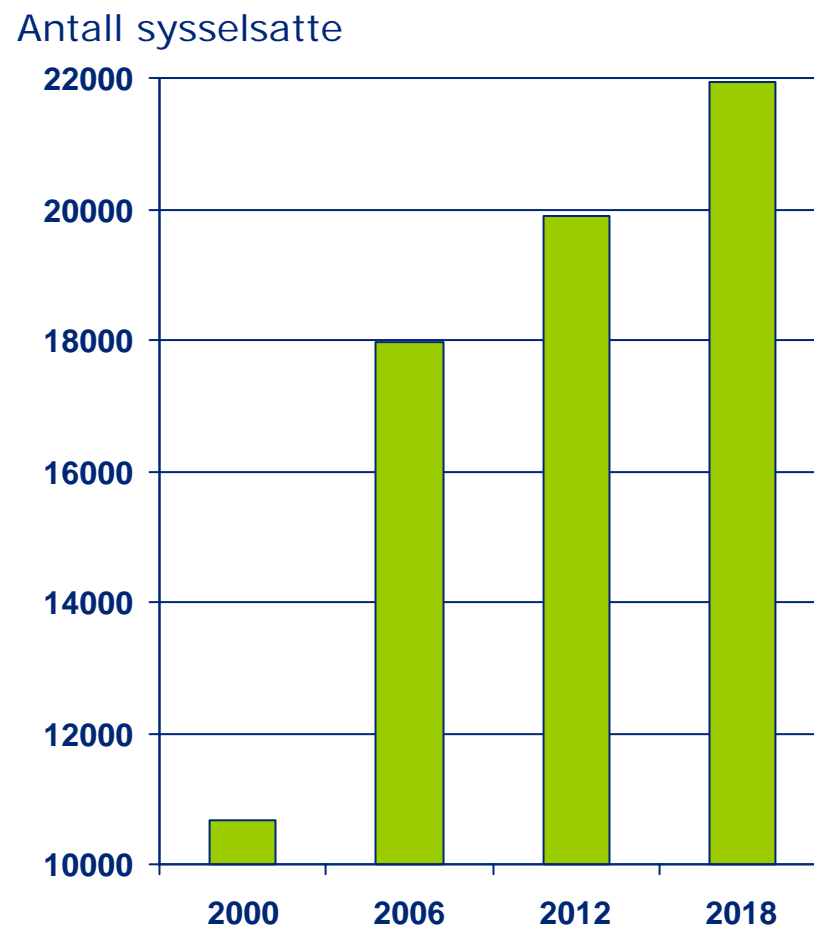
- Sysselsatte 16.500 i 2006 – på toppen av høykonjunkturen
- Boligbyggingen avtar sterkt fra 2008
- Sysselsettingen i 2018 forventes å falle ned mot 12.000 personer (*konjunkturnøytralt anslag*)

Antall sysselsatte

Forretningsmessig tjenesteyting- kraftig vekst

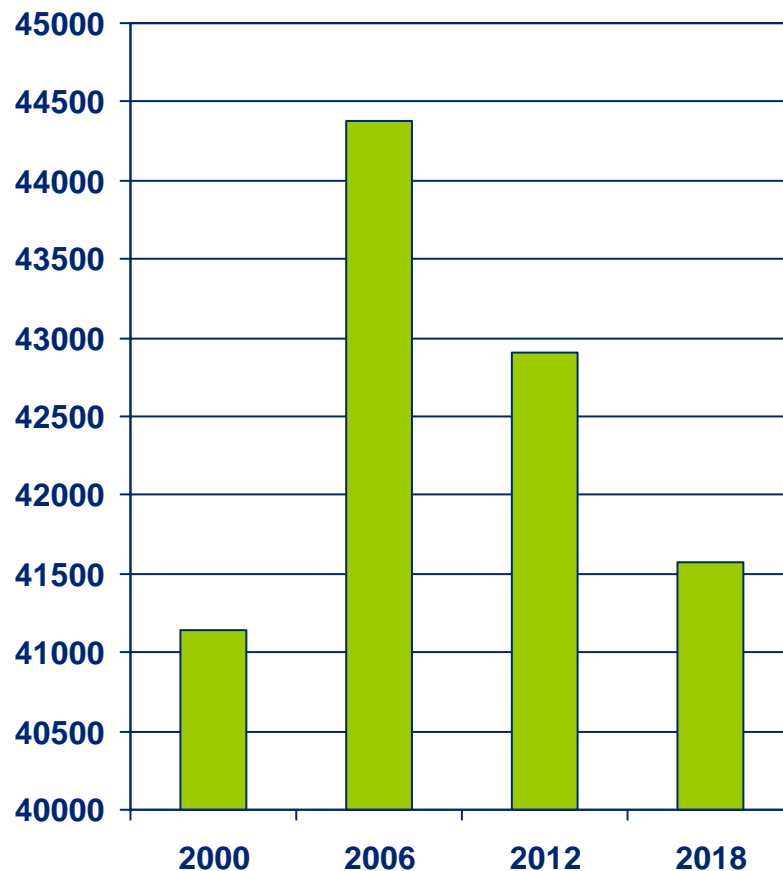
- KIFT sektoren er en viktig kilde til verdiskaping og innovasjon i næringslivet
  - Sysselsettingsbehovet vil øke kraftig fram mot 2018
  - Veksten vil komme i de største byene
- Hjemmemarked er viktig; veksten er avhengig av at bedrifter og offentlige bruker regional kompetanse

Handel og privat tjenesteyting - effektivisering

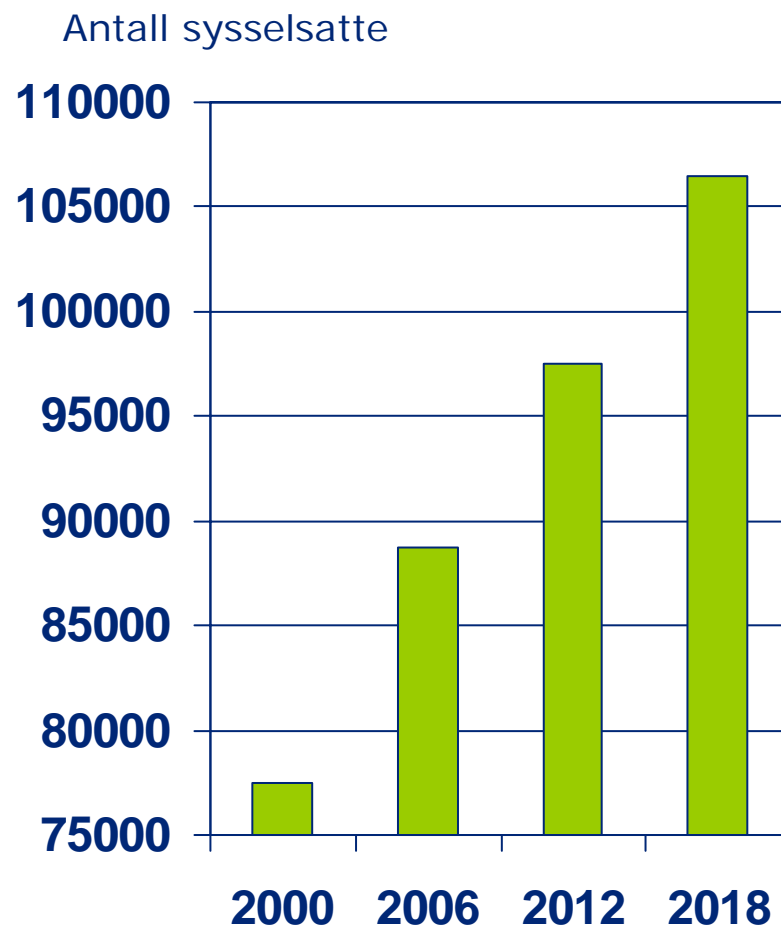
- Handel og private tjenester har vokst sterkt de siste årene
  - Det forventes økt press for effektivisering og rasjonalisering i sektoren
  - ...som vil redusere behovet for arbeidskraft i 2018 til 42.000
- Sektoren har muligheter for vekst ved økt bruk av private løsninger i offentlig tjenesteproduksjon

Antall sysselsatte

Offentlig sektor – et sug etter arbeidskraft

- Flere eldre og flere i utdanning vil gi økt behov for arbeidskraft i offentlig sektor
  - Tilgang på arbeidskraft blir en stor utfordring for det offentlige ....
  - ... og sammen med økt etterspørsel etter helse og undervisningstjenester vil dette stimulere til økt bruk av private tilbydere
- Veksten i offentlig sektor vil føre til økt sentralisering

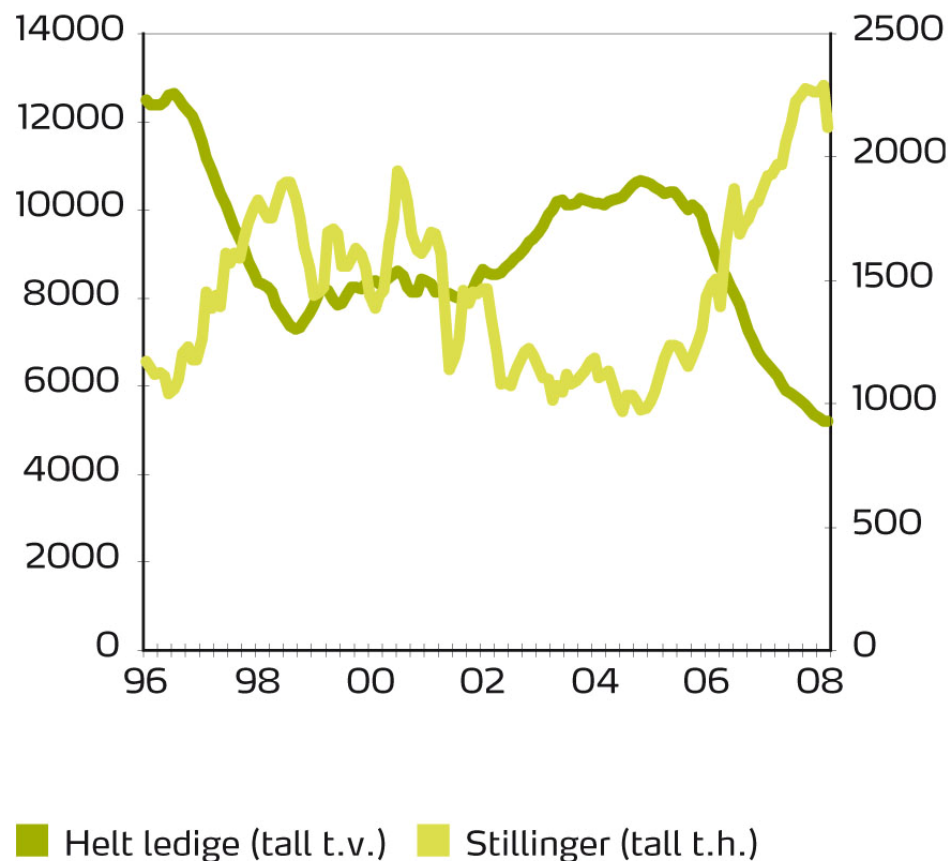

Nordnorske satsinger

Vil arbeidsmarkedet dekke behovet ?

Høykonjunkturen har skapt et stramt arbeidsmarked

- Lang periode med kraftig nedgang i arbeidsledigheten
- Ledigheten ventes å nå et bunnivå i første halvår 2008
- Tegn til utflating av veksten i nye stillinger
- Høyere lønnskostnader vil dempe etterspørselen etter arbeidskraft

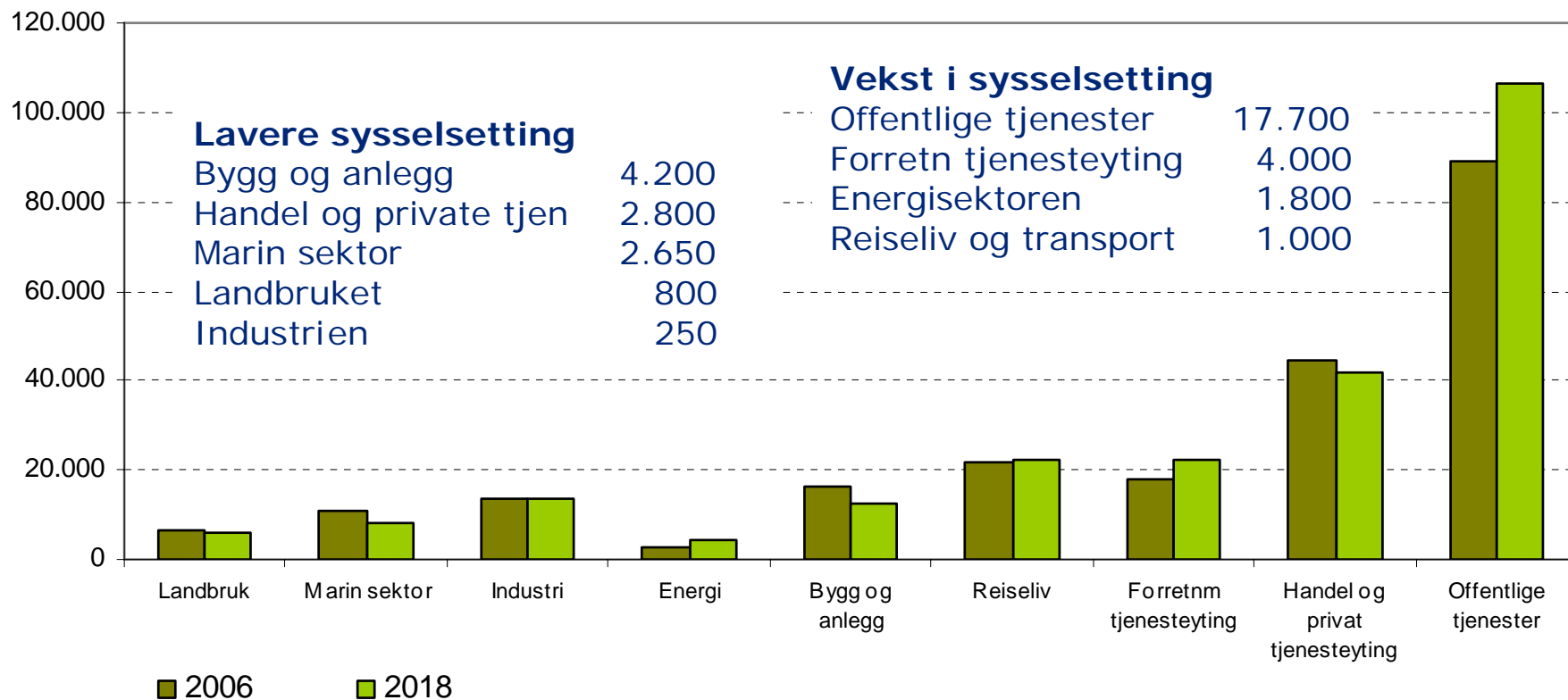
Arbeidsmarkedet akkurat nå

Arbeidsledigheten holdt seg stabilt lav i april med 2,8% brutto ledige. Pr april 2007 var det 1.400 flere brutto ledige (3,4%).

Tilgangen på nye jobber var rekordhøy i april med 5.000 utlysninger. Det var ved utgangen av april bare 1,3 brutto ledige pr tilbudt ny jobb.

	Nord-Norge		Norge	Nord-land	Troms	Finnmark
Helt ledige	5.122	2,2 %	1,6 %	2,1 %	1,9 %	3,2 %
På tiltak	1.434	0,6 %	0,5 %	0,6 %	0,6 %	0,7 %
Brutto ledige	6.556	2,8 %	2,1 %	2,7 %	2,5 %	3,9 %
Tilgang jobber/ stramhetsindikator	4.995	1,3	1,0	1,3	1,1	1,7

Framskrivning av sysselsettingen i Nord-Norge til 2018 - Aktivitetsalternativet

Import av arbeidskraft blir nødvendig

- Etterspørsel etter arbeidskraft vil totalt sett ikke vokse dramatisk fram mot 2018
  - ... det er tilgangen som vil stoppe opp, gitt trendene vi ser mht demografi, flytting og arbeidsinnvandring
  - Det er ikke rimelig å forvente ledighet under 2 – 3 % pga
    - Omstilling og jobbskifte
    - Mismatch mht kompetanse og bosted
- Vi må importere arbeidskraft og kompetanse til landsdelen

2008:

Etterspørsel	230.000
Tilgang	235.000
Ledighet	5.000
	2,2%

2018:

Etterspørsel	236.500
Tilgang	238.000
Ledighet	1.500
	0,6%

Vi må skape et attraktivt Nord-Norge

- Kamp om arbeidskraften betyr at vi må gjøre Nord-Norge attraktivt
- Attraksjonskraft er basert på:
  - Tilgang til et større arbeidsmarked (kommunikasjon, pendling)
  - Vekst og utvikling i naboregionen har positiv virkning
  - Størrelsen teller; kritisk befolkningsnivå ca 30.000
  - Regionale sentra med en viss størrelse et pluss (kaféfaktoren)
  - Høye boligpriser skremmer
- Regioner med høyest skår: Hammerfest, Tromsø, Indre-Troms, Vesterålen, Narvik og Bodø

Barentsregionen - ett større arbeidsmarked

Økt satsing i Nordområdene

- Utvidet adgang til arbeid til russere
- Enklere regelverk og prosedyrer
- Midlertidig arbeidstillatelse uten kvalifikasjonskrav
- Tillatelse for grensependlere
- Servicekontor i Kirkenes
- Endret visumpraksis

"Jeg mener vi må se på Barentsregionen som ett arbeidsmarked. Det er nødvendig på grunn av den økte aktiviteten som kommer både på norsk og russisk side"

(Støre; Pressemelding UD, 18.04.08)

Nordnorske bedrifter har mulighet til å skaffe seg fortrinn ved å jobbe i Russland

Stortingsmelding om arbeidsinnvandring

Fredag 18. april 2008

Hva kan vi påvirke?

Konjunkturbildet 2008

- Nedgangskonjunktur hos våre viktigste handelspartnere
- Fortsatt høy vekst og stramt arbeidsmarked i Norge i 2008
- Nord-Norge ligger skjermet til, men eksportindustriens konkurransevne vil bli svakere

Fremskrivning til 2018

- Marin sektor, energi og reiseliv vil preges av fornyelse, omstilling og konsentrasjon, men får liten vekst i sysselsettingen
  - Tjenestenæringene vil kreve betydelig mer arbeidskraft, særlig offentlig sektor
  - Knapphet på arbeidskraft blir en vedvarende utfordring
- **Nordnorske regioner og lokalsamfunn må gjøre seg attraktive i forhold til arbeidskraft med etterspurt kompetanse**

Konjunkturbarometer for Nord-Norge

Våren 2008

